SVOBODA — СВОБОДА
UKRAINIAN DAILY — УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК

Пам'ятайте про Україну!

VOL. XCVI. No. 166. JERSEY CITY and NEW YORK. FRIDAY, SEPTEMBER 1, 1989 CENTS 25 ЦЕНТІВ ДЖЕРЗІ СИТІ і НЮ ЙОРК, П'ЯТНИЦЯ, 1-го ВЕРЕСНЯ 1989 Ч. 166. РІК XCVI.

П'ЯТДЕСЯТ РОКІВ ТОМУ ПОЧАЛАСЯ ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

Так починалася війна

Німецькі війська в'їжджають біля Бидгощі у польський коридор.

Міліція громить демонстрацію з нагоди підписання пакту Молотова-Ріббентропа

Київ. — Українське Пресове Агентство в Лондоні повідомляє, що 23-го серпня біля центрального стадіону в Києві відбувся мітинґ, метою якого було засудження пакту Молотова- Ріббентропа. Оргнізаторами були Українська Народно-Демократична Ліґа та УГС. Була пред'явлена заява у Виконкомі на проведення мітинґу перед будинком Верховної Ради УССР. Тому, що дозвіл з вимогою змінити місце мітингу одержано щойно 21-го серпня, більша частина учасників зібралась о год. 20-ій під будинком Верховної Ради УССР, а потім подалась Хрещатиком до центрального стадіону. В часі походу було піднято естонський, латвійський, білоруський, молдавський та український національні прапори. Міліція затримала представника латвійського народного Руху, який ніс двометровий червоно-біло-червоний національний прапор. На вимогу демонстрантів його було звільнено. Міліція чотири рази виривала у демонстрантів блакитножовтий український національний прапор. В поході прийняло участь біля 1,5 тисячі людей.

Мітинґ тривав біля двох годин. Лідер УНДЛ Євгеній Чернишев розповів про історію підписання пакту про неагресію між СССР та Німеччиною, про напад на Польщу, окупацію Прибалтики та завоювання Фінляндії, а також про наслідки насильного возз'єднання західньої та східньої України. Громада хвилиною мовчанки вшанувала пам'ять загиблих в Україні у 30-ті роки. Засвічено свічки.

Коли присутні не підкорилися наказові поховати українські національні прапори, міліція озброєна киййками, почала витиснювати демонстрантів, забрала прапори. За неслухняність супроти міліції було затримано чотири особи. Громадяни скандували: „Фашисти!" „Геть окупантів!" „Геть з Щербицьким!".

Виступаючий на мітинґу представник УГС, Шевченко, сказав: „Україна не може бути самостійною, поки не будуть вільними Литва, Латвія та Естонія".

Сергій Набока застерігав присутніх перед розпалюванням міжнаціональної ворожнечі.

Дмитро Федоров розповів про період становлення радянської влади на Західній Україні.

Виступали також голова Ровенської філії НРУ Боровський та голова Спілки незалежної української молоді. На паркані прикріплено плякат, на якому зацитовано слова Ріббентропа: „Я відчув себе немов серед старих партійних товаришів". Взяли також слово представники Ленінградського та Латвійського Народних фронтів.

Під час мітинґу оголошено, що 2-го вересня будуть спроваджені та перезаховані тлінні останки Василя Стуса, Олекси Тихого та Юрія Литвина.

СВОБОДА — SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК — UKRAINIAN DAILY

РІК XLVII. Ч. 204. Джерзі Ситі, Н. Дж., субота, 2-го вересня 1939. No. 204. Jersey City, N. J., Saturday, September 2, 1939. VOL. XLVII

ТРИ ЦЕНТИ в Злучених Державах Америки. П'ЯТЬ ЦЕНТІВ за границею Злучених Держав Америки. THREE CENTS in the United States of America. FIVE CENTS elsewhere.

ВІЙНА МІЖ ПОЛЬЩЕЮ І НІМЕЧЧИНОЮ

АССОШІЕЙТЕД ПРЕС ПОДАЄ: НІМЕЦЬКІ ЛІТАКИ БОМБАРДУВАЛИ КРАКІВ, КАТОВИЦІ, ТЧЕВ І ЧЕНСТОХОВУ. В Данціґу боротьба.

Французька агенція Гаваса стверджує, що Німеччина розпочала воєнні кроки супроти Польщі. А польська амбасада подає, що німецькі війська ввійшли на польську територію в чотирьох місцях.

Американське радіо подає: Німецькі літаки бомбардували 11 польських міст, між ними Варшаву.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА В АМЕРИЦІ

В Европі маємо нову війну. Є вона покищо між Німеччиною і Польщею, але певно переміниться дуже скоро у війну загальну, світову. Ця війна втягнула в боротьбу й український нарід. Бо мусить бути так, що кожне потрясення в Европі мусить зачіпити українські землі й видвигнути покривджену українську справу. Видвигнуть її тепер уже самі події й інтереси воюючих. А крім того, цілком окремо, видвигне цю справу і сам український нарід: на Рідній Землі. А також усюди, де він не жив би. За українську справу постоїть і українська іміграція в Злучених Державах. Зробити це буде навіть легко, бо уряд Злучених Держав стоїть за демократію, за свободу, а проти гноблення і насильства. А американський нарід уже нераз висказався проти кривд, які походять з тих різних мирових договорів і міжнародніх постанов, що їх заключувано по минулій світовій війні, а наслідком яких 45-міліоновий український нарід був почетвертований і позбавлений свобідного і державного життя на своїй прадідній українській землі. Ось тому маємо надію, що тепер прийшов той час, коли Злучені Держави будуть могти своїм авторитетом заважити у світовій політиці до того ступня, щоб здійснилися давні американські кличі про самовизначення народів, а в тому і про самовизначення України.

Стоячи твердо при американських демократичних ідеалах і віддані інтересам Злучених Держав, зможемо тепер без великих трудношів приєднати симпатії американського народу й уряду на сторону слушних і справедливих домагань 45 міліонів українців в Европі. Бо ті українці хочуть тільки бути вільним і незалежним народом у вільній і незалежній українській державі, побудованій на українських землях, і на принципах землі Вашингтона, як того собі бажав визвольник української нації — Тарас Шевченко. Допомогти українському народові це осягнути — наш обовязок. А обєднатись біля цеї цілі — це вимога розуму, патріотизму і чести української іміграції в Америці.

Обєднання Українських Організацій в Америці, як репрезентація політичної думки американських українців, стояло від самого початку свого існування, себто від 1922 року, на тому, що український нарід положив підчас світової війни, і по ній, міліонові жертви за те, щоб міг мати на своїх землях свою рідну, народоправну, українську державу. Така держава була створена волею українського народу у Великій Україні, була й на Західній Україні, а вкінці й у Карпатській Україні. Всі вони відповідними державними актами заявилися за їх обєднання в одній Соборній Українській Народній Республиці з Києвом як столицею. Акт Злуки, проголошений 22. січня 1919 року в Києві на Софійській Площі, яким обєднано з Києвом, як загально українським центром, всі українські території, став від того часу такою політичною платформою, яку визнає ввесь український нарід на всіх землях. За визнання цього поніс український нарід від 1919 року міліонові жертви. Він і далі їх поносить. Але далі голосить, що від цього визнанняві ніколи не відступить, бо перемога цеї політичної й національної платформи означає не тільки перемогу української ідеї, але водночас і перемогу людської й міжнародньої справедливости.

У тому важному моменті, коли наново важиться доля української справи, мусимо виступити тут на іміграції з одною думкою і волею. Так, як 22. січня 1919 року, в хвилині небезпеки і наїзду ворогів на українську землю, наш нарід на рідних землях здобувся на те, щоб спільно й одноцушно заманіфестувати свою політичну і національну волю, так і ми в Америці, супроти наближаючихся подій мусимо поступити. В українській визвольній справі мусимо створити один національний фронт, з одною політичною думкою і вимогою. І так виступити перед світом і перед американським урядом.

Обєднання Українських Організацій в Америці беручи під увагу цей важливий момент, є тої думки, що всі українські організації повинні тепер згодитись на якнайдальше йдучі уступки і реформи, щоб таким чином причинитись до того, щоб наша українська акція в Америці мала вигляд одного, дійсно обєднаного фронту боротьби за здобуття державности для України.

Обєднання Українських Організацій в Америці звертається уже тепер до всіх наших організацій, до цілої нашої національної преси і до всіх наших народніх діячів з проханням негайно припинити взаємну боротьбу там, де вона ведеться, а всю нашу енергію, як на місцях так у централях, звернути на плянову акцію оборони української справи.

Перед нами стоїть будучність України, за яку там на Рідній Землі борються, вмирають і мучаться наші браття і сестри. В імя тої будучности злучім усі наші сили, злучім мозок і характер Української Іміграції в Америці й виступім з українською справою в Америці й перед світом як розумні й благородні потомки Української Землі.

ОБЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АМЕРИЦІ.
Ню Йорк, 1-го вересня 1939.

ГАЗЕТА „ПРАВДА" ХАРАКТЕРИЗУЄ ПОДІЇ 1939 РОКУ

Москва. — У зв'язку з 50-річчям нападу Німеччини на Польщу, в СССР активізувалися дискусії навколо договору про ненапад, підписаного Молотовим і Ріббентропом 23 серпня 1939 року. Створена і працює Комісія з'їзду народних депутатів СССР по політичній і правовій оцінці цього договору про ненапад між Німеччиною і СССР. Газета „Правда" з 18-го серпня ц.р. опублікувала інтерв'ю з головою комісії, секретарем ЦК КПСС О. Яковлєвим, який підтвердив, що договір цей застав совєтську громадськість зненацька, оскільки протягом попередніх шести років Совєтський Союз виступав, як непримиримий противник фашизму. Зазначивши, що комісія ще не завершила працю, тому він висловлює лише свою приватну думку, О. Яковлєв сказав, що „до 2-го серпня воєнні переговори між СССР, Англією і Францією зайшли в тупик і фактично провалились. На прохання англійців і французів у переговорах було оголошено перерву на невизначений строк, хоча в Лондоні так само добре, як і в Москві, знали, що німецька агресія проти Польщі призначена на період з 25-го по 28-ме серпня і у всякому випадку не пізніше 1-го вересня".

Далі Яковлєв розповів, що Лондон і Берлін на таємних переговорах в середині серпня змовилися про поїздку 23-го серпня другого за рангом діяча третього рейху Герінґа на Британські острови на зустріч з Чемберленом. Очевидно дві імперії плянували „історичний компроміс" гльобального маштабу, ігноруючи інтереси не тільки СССР, але й Франції, Польщі та інших східньоевропейських країн.

Лондон і Париж передбачали, що Німеччина і СССР знекровлять одне одного, а тоді західні демократії продиктують їм свої умови миру. Згідно зі словами Яковлєва, ініціятива укладення договору про ненапад походила від Німеччини, але у Сталіна не було вибору, бо СССР у 1939 році не був готовий до війни ще більше, ніж у 1941-му. Спочатку Кремль кілька разів відмовився прийняти Ріббентропа. Сталін, очевидно, хотів прояснити чим закінчаться переговори з Англією і Францією.

Однак англійський і французький уряди, зрозумівши, що час миру в Европі минає, цілком втратили інтерес до Совєтського Союзу. Чемберлен і його міністри почали гарячково шукати способів догодити в останній момент Гітлерові. Вони також сподівалися, що поляки їм підіграють, як колись підіграв Бенеш у Чехо-Словаччині. Однак все склалося інакше.

„Документи свідчать про те, — продовжував Яковлєв, — що 23-24-го серпня, наступного дня після підписання договору про ненапад з Німеччиною, Сталін був у крайній непевності: а раптом Гітлеру вдасться використати договір як дубинку для вибивання з Англії і Франції потрібних йому поступок... Використовуючи різні канали, Сталін намагався схилити Париж і Лондон до продовження московських військових переговорів і навіть позначив приблизну дату їх відновлення — 30-го серпня. Ніякого відгуку на ці пропозиції не було".

(Закінчення на стор. 3)

Українці й балтійці в Сан Франсіско вели діялог зі совєтським консулом

Сан Франсіско, Каліф. (Т. Городиська). — Блакитно-жовтий прапор незалежної України майорів перед будівлею совєтського консуляту, тут, у середу, 23-го серпня, в день 50-річчя підписання неславного договору поміж СССР і нацистською Німеччиною — Молотовим і Ріббентропом, — про поділ Европи, тобто „ненапад". Приблизно сотня демонстрантів, одягнених у кольоритні строї України, Латвії, Литви й Естонії, з транспарантами й національними прапорами, з гаслами незалежности, демократії, гласности і свободи, та вимогою, щоб совєти забирались геть, прибули під консулят СССР, після чого четверо представників цих чотирьох американських етнічних груп увійшли до імпозантного будинку совєтського представництва, розташованого на горі в дорогій дільниці міста, щоб їхні вимоги вислухав совєтський консул.

Естонський представник Уно Вайдеман подав листа російському консулові Борисові Васєву від Балтійсько-Американської Ліги Свободи. Лист, заадресований до консула Валентина Каменєва, вимагав від уряду СССР негайного відкликання згаданого договору і негайного усунення тієї колосальної шкоди, яку нанесено Балтійським країнам „совєтською дружбою з Адольфом Гітлером", а таке можна вчинити лише швидким виводом совєтських військ з території цих Батійських країн, колись незалежних і вільних.

Консул Б. Васєв заперечив, хоч дуже стримано, що пакт неаґресії усунула війна і що Балтійські країни „самі добровільно попросили СССР охоронити їх від нацистів", та що Червона армія „не була армією окупаційною".

Йому заперечили: представник лотишів Еміль Елстінс та представник литовців, що є теж репортером-кореспондентом газети у Вільнюсі, Литва, який перебував тут на відвідинах. Консул все таки впевнив, що тепер змінилися часи і що перестройка щойно розпочалася, тож зміни наступатимуть повільно.

З українського боку брала участь в діялозі Тамара Городиська, яка репрезентувала українську громаду і Північно-каліфорнійський відділ організації Американці в Обороні Людських Прав в Україні. Вона прочитала Лист, адресований до Михаїла Ґорбачова і до Конґресу Народних депутатів. В Листі процитовано Міжнародний договір про Людські й політичні права, де сказано: „Всі народи мають право на самовизначення. В силу цього права їм вільно самим визначувати свій політичний курс і вільно вести свій економічний, соціяльний і культурний розвиток". В Листі від українців далі стверджувалося, що: „Наші брати і сестри в Україні палко бажають мати можливість самим вирішувати свою долю і бути самим господарями на рідній землі. В почутті солідарности з ними, американські українці вимагають, щоб поневолені народи СССР дістали назад право на самовизначення".

Консул Васєв, усміхаючись дипломатично, оголосив, що всі ці питання занадто складні і що він не в стані вирішити їх сам, але що він передасть листи у Москву відповідним чинникам. Цей діялог використала Тамара Городиська, щоб згадати про важливість для підсовєтських українців мати свободу слова, свободу преси і свободу ставити власних кандидатів на вибори до керівних органів УССР, чого насправді на-

(Закінчення на стор. 3)

Так починалася війна

Німецькі війська в'їжджають в галицьке село — (картина В. Прайса)

Так починалася війна

Молотов підписує договір неагресії із СССР в присутності Сталіна. За Молотовим стоїть Й. фон Ріббентроп, міністер закордонних справ Німеччини.

Ґорбачов засуджує демонстрації у Прибалтійських країнах

Москва. — Генеральний секретар Комуністичної партії Міхаїл Ґорбачов враз із Політбюром засуджує „націоналістичні демонстрації" в прибалтійських країнах, що там відбулися з приводу 50-річчя підписання німецько-совєтського договору, в наслідок якого ці держави прилучено до СССР.

Як відомо, в суботу 26-го серпня ц.р. Політбюро опублікувало комунікат, у якому гостро скритиковано націоналістичні рухи в Естонії, Литві та Латвії, що розгорілися в останньому часі у зв'язку із 50-річчям Другої світової війни. Тому, що М. Ґорбачов перебуває тепер на літньому відпочинку між народні політичні коментатори підозрівали, що консервативні члени Політбюро виготовили цей документ без порозуміння із генеральним секретарем партії.

Геннадій І. Ґерасімов, речник М. Ґорбачова, подав, однак, до преси вияснення, що генеральний секретар був добре поінформований про цю заяву та вповні погоджується з її змістом та був її співтворцем.

Це сталося після того, як провідники цих трьох країн публічно вимагали від М. Ґорбачова, щоб він заявив чи він підписався під тим гострим засудженням нових напрямів політики в прибалтійських країнах та їхнього стремління до незалежности. Досі вони вважали М. Ґорбачова своїм прихильником більшої національної свободи і навіть тепер, після вияснення Г. Ґерасімова, вони сумніваються про співучасть Ґорбачова у такому гострому засудженні Політбюром націоналістичних рухів в Прибалтиці, та думають, що генеральний секретар підписав цю заяву під тиском.

В Естонії група з 28 членів нового національного Конґресу народних депутатів — 29-го серпня ц.р. в телеграмі до М. Ґорбачова, стверджує, що депутати бачать в гострій реакції Політбюра можливість висилки військових сил для встановлення порядку у Прибалтиці.

СВОБОДА SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY
FOUNDED 1893
Svoboda (ISSN 0274-6964) is published daily except Sundays, Mondays and holidays by the Ukrainian National Association Inc. at 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302
Svoboda (201) 434-0237 UNA (201) 451-2200
Бюро УНС у Вашинґтоні (202) 347-UNAW; (202) 347-8631 (факс)
Subscription 1 year — $40.00 6 months — $22.00 3 months — $12.00
UNA members 1 year — $15.00 Change of address — $1.00 Make check or money order payable to "Svoboda"
Second Class Postage paid at Jersey City, N.J.

Вересень 1939-го

Пакт Ріббентропа-Молотова з 23-го серпня 1939 року подав зелене світло для Другої світової війни, і 1-го вересня 1939 року почали падати перші бомби на всі важливіші залізничі вузли у Польщі рівно 50 років тому.

Конфлікт Німеччини з Польщею формально існував за місто Ґданськ, по-німецьки Данціґ. Це місто з околицею над Балтійським морем відрізувало масив Німеччини від Східньої Прусії з її столицею Кеніґсберґом, — по-польськи Крулєвєц. Була компромісова концепція, щоб створити для Німеччини ,,коридор" почерез Ґданськ, при чому Ґданськ став би ,,вільним містом". Такого компромісу не хотіла ні одна ні друга сторона. Очманілий манією великости, Адольф Гітлер знайшов догідну пору для реалізації своєї теорії про вищість нордійської раси, в якій німці були ,,юберменшами". Поляки ж мали таку нікудишню розвідку і так не орієнтувались у дійсній німецькій збройній потузі, що вели пересадну пропаґанду — маршу на Берлін.

Блискавична війна — ,,Бліцкріґ" — проти Польщі тривала три тижні. Одинокий поважний спротив польської армії був під Кутном. У цій битві німці застосували тактику, якої трималися в усіх пізніших походах: творити з бойовища ,,котел", окружений німецькими танками. Катастрофа Польщі була для чесних патріотичних одиниць такою страхітливою несподіванкою, що деякі з них стріляли собі в лоб: львівський воєвода Альфред Білик, колишній прем'єр полковник Валери Славек, — щоб згадати бодай двох. Ще болючішим ударом для Польщі була зрада одних псевдопартнерів та байдужість інших. Польща, розташована поміж Німеччиною і Росією, перемальованою на Совєтський Союз, бажала забезпечити собі тривкість існування і мир пактами неаґресії. Так 25-го липня 1932 року підписано пакт неаґресії з Совєтським Союзом, 25-го січня 1934 року заключено пакт неаґресії з Німеччиною. Проте Адольф Гітлер проголосив 28-го квітня 1939 року, що німецько-польський пакт неаґресії неважний. Польща шукала рекомпенсати за пакт з Німеччиною у наближенні до Англії: у квітні 1939 року польський міністер закордонних справ полк. Юзеф Бек підписав у Лондоні договір приязні між Польщею і Англією. А проте Третій Райх Адольфа Гітлера став уже такий грізний, що західні держави Европи пробували угодівством виминути великий зудар. Таким чином прийшло 9-го вересня 1938 року до сумнозвісної Мюнхенської конференції з участю французького прем'єра Едуарда Делядьє і англійського прем'єра Невіла Чемберлена. На конференції Франція й Англія погодилися на право Німеччини анектувати так званий Судетський край, частину Чехо-Словаччини, і зробили багато іншихпоступок. Замість заспокоїти загарбницький апетит Гітлера, — Мюнхенське угодівство скріпило в ньому віру в його перемогу над всією Европою. Польща була тільки першою країною, що впала жертвою. За нею прийшли Норвегія, Бельгія, Голляндія, Франція і ввесь Балкан.

Жорстокість німецької політики в усіх окупованих країнах і безглуздість усіх тих воєнних походів спровокували постання підпільних рухів спротиву. Французькі ,,Макі", Польська Армія Крайова, Українська Повстанська Армія та інші стали до боротьби.

Д-р Володимир Боднар

КОЛИ СПАЛАХНУЛА ДРУГА СВІТОВА ...

Лину думками і серцем у мої родинні, незабутні сторони — в містечко Мости Великі, Галичина, і, наче на фільмовій стрічці пригадую знову вже безліч разів та переживаю події з-перед півстоліття. Вони так глибоко вкоренилися в мою душу, що їх буду до віку пам'ятати.

Мости Великі — це мале галицьке містечко, положене яких 50 км на північний захід від Львова, на шосе — Львів, Куликів, Жовква, тепер Нестеров, Туринка, Мости Великі, а далі село Сілець, Кристинопіль, тепер Червоноград та Сокаль над Бугом. Мости Великі пишаються в зелені і ароматі соснових лісів і піскових піль. Через містечко перепливає річка Рата, яка впливає до Буга. Перед війною, за Польщі, в Мостах Великих було кілька лікарів, адвокатів, був суд, пошта, нотаріяльний уряд і шкільний будинок. Домінувала над околицею церква — дуже гарна, велика з п'ятьома банями. Був також і польський костьол на ринку — куди не глянь — різнорідні крамниці, а їхні власники жиди. Між Львовом і Мостами був брак безпосередньої комунікації поїздом, але було дуже догідне получення автобусом. Переважаюча кількість населення — очевидно, українці, яких 75 відс. Мости Великі були знані, бо тут містилася єдина в Польщі школа старшин польської поліції. Ця школа приміщувалася в роз логих і догідних будинках та на просторій площі серед соснових лісів, на периферіях міста.

Моєю розрадою і насолодою було приїжджати зі Львова на вакації чи вільні дні від науки проводити безжурно час, дихати свіжим повітрям і набирати сил до праці — студій. Тоді був я студентом університету у Львові. На вакаціях я, звичайно, включався у суспільну активність громади Мостів, співав в хорі, брав участь в аматорських гуртках, зібраннях, гутірках тощо. Треба підкреслити, що в Мостах Великих, як і дооколишніх селах українці були свідомі і патріоти. Хорові і оркестральні ансамблі були на високому мистецькому поземі, а одного року оркестра з Мостів під дириґентурою св. п. Омеляна Крука здобула перше місце на крайовому пописі у Львові. Хочу згадати, що з поблизького села Сілець походять такі визначні постаті ОУН, як брати Климові (Іван і Гриць), обидва замордовані гестапівським садистом Візінґером у Львові, та Мирослав Медвідь, який двічі скакав зі совєтського пароплава, причаленого до порту в ЗСА — вибираючи волю, але, на жаль, без успіху.

Мости Великі, а особливо Кристонопіль, тепер Червоноград, розрослися економічно дуже скоро після приходу большевиків. Знайдено багато покладів вугілля. Побудовано великі фабрики, шахти та будинки. З малих колись містечок зробилися центри ідностріі і виробництва. Недавно ми читали, що вуглекопи Червоноградy страйкували. Із села з цих околиць походив також визначний член революційного руху Дмитро Маївський.

Літо 1939 року було дуже гаряче і добре на врожай. На вакаціях я радо допомагав в господарстві, косив траву чи конюшину, звозив снопи, рубав дрова та інше, коли заходила потреба. Покійний батько о. крилошанин Євген Боднар довгі роки був парохом у Мостах Великих. У цьому місті ще був один священик — катехит — покійний о. крилошанин Василь Клос, батько д-ра Олександра Клоса. Літо 1939 року було якось виїмковим — безжурним та надзвичайно радісним. Але поволі збиралися густі хмари і надходила буря на політичний небосклін. Аґресивний німецький диктатор Гітлер ставив щораз більше територіяльні вимоги для свого райху, а поляки побренькували шабельками і голосили що в разі війни будуть гнати німців аж до Берліну. Коли вже стало досить гарячо, а то і небезпечно, бо поляки посилили нагінку на українців, заарештувавши активних діячів та виселивши їх до табору в Березі Картузькій, як, наприклад, мґра Степана Лозинського, конципієнта адвоката Івана Малка в Мостах і то перед самою війною — я тримався на осторозі і рішив для певности ночувати в стодолі і не показуватися. Втаємничений Ілько, який у нас доглядав коні та корови, мав дати мені заздалегідь знати про небезпеку, а я зі стодоли — вже дав би собі раду" на втікача та шукай вітра в полі". Зрештою молодому ,,море по коліна".

З вибухом війни ситуація ще більше загострилася, бо наді мною зависло мариво, що покличуть до війська і на війну, на що я зовсім не мав охоти. Я дістав поборову катеґорію ,,А", а тому, що студіював, мені відсунули активну військову службу. В дійсності поляки не хотіли брати до війська українців, а зокрема студентів, щоб не дати їм змоги вчитися військового ремесла та, як прислуговувало право на папері, посилати до офіцерської школи. Польське радіо все бундючно голосило, що розгромлюють німецькі частини, але на ділі було зовсім інакше. Німецькі війська своїми тактичними клиновими панцерами і танками брали в кліщі польські військові частини і домінували літаки ,,Штукаси". Поляки не дорівнювали німецьким військовим силам, дисципліні і вояцькій поставі. За час цілої польсько-німецької війни я не бачив ані одного польського літака. Десь біля 10-го вересня 1939 року поляки, відступаючи, висадили динамітом усі мости на ріці Рата. Польське військо втікало. Вибухи були такі сильні, що на плебанії повилітали всі шиби. Ми знали, що німці близько. І

(Закінчення на стор. 3)

Євген Маланюк

ПОДЄБРАДЦІ

Колеґам

Багато бачили. Багато перейшли ми
Столиць і літ, і вулиць, і подій.
Куди ж ведеш нас, віку невмолимий,
Сліпий водій, чи зрячий лиходій?

Ось миготять колони і тераси
І арки замикаються в акорд —
Вацлава Пляц чи пишна Фрідріхштрассе,
Веселий Рінґ чи Пляс де ля Конкорд.

І дочекались. І по Першій — Друга
Пройшла, як смерч, і зжерла континент,
Та не було, щоб крізь обличчя друга
В розмові зимно визирнув аґент.

Нас оминули задрощі і зрада,
Бо в кожнім з нас, як сяєво між злуд, —
Над луком Лаби замок Подєбрада,
Креслірки гамір, молодість і труд.

І хай тепер сліпий каньйон Бродвею
І виходи Атлантик стереже, —
Ніхто й ніщо нас не розлучить з Нею,
Ніхто й ніщо наш дух не встереже.

І навіть час — в своїй безсилій злості:
Ось стрінемось, як після злого сну,
Й, здається, знов на калиновім мості
Стрічаєм двадцять котрусь там весну.

21. VIII. 1954.

ВІДЛУННЯ ВІЙНИ

Редакція нашого щоденника у зв'язку з річницею вибуху Другої світової війни звернулася до декількох осіб із запитом, як вони пригадують початок цього світового катаклізму, який спричинив величезні жертви та змінив долю не лише поодиноких осіб, але й цілих народів, особливо українського.

Д-р Іван Флис, головний предсідник Українського Народного Союзу:

—Чи знаєте, що 1-го вересня це мій день народження? Дивний збіг обставин! 1-го вересня 1939 року я був ще учнем середньої школи в Ню Йорку. Цього дня після закінчення науки ми ще залишилися у школі із двома товаришами, коли до нас прибіг інший шкільний товариш із новиною, що саме проголосили радіом, що в Европі вибухла війна і німецькі війська переступили польський кордон. Здається, найбільше із нашої групи я відчув страх, почувши цю вістку, бо добре запам'ятав як мені батьки розповідали про Першу світову війну в Галичині та її наслідки для українців. Тому мої перші думки були: ,,що буде тепер в нашій батьківщині? Чи знову українці будуть жертвами насильства і наїзду ,,добрих" сусідів? Тому від того дня я точно слідив за вістками в американській пресі та радіо і з молодечою радістю вітав новини про несподівано скору програну Польщі. А відтак прийшли інші події, мені дозволили закінчити середню школу а тоді покликали до американського війська...

Ред. Іван Кедрин-Рудницький, сеньйор українських журналістів і видатний політичний діяч:—Ми вже сподівалися, що політичні події в Европі у 1939 році можуть довести до війни, зокрема коли слідкували за загарбницькими посуненням гітлерівської Німеччини, заняття Австрії та Чехо-Словаччини. Про це ми широко дискутували в редакції ,,Діла" щоденно. І цього пропам'ятного дня у п'ятницю, 1-го вересня, я пішов, як звичайно, вранці до редакції нашого щоденника, де вже були мої товариші праці, редактори, Іван Німчук, Михайло Рудницький, Осип Боднарович, Михайло Хом'як, Богдан Галайчук і Роман Купчинський. Усі вже знали, що війна формально розпочалася, але як розвинуться події ніхто ще не припускав. Вкоротці зайшов до редакції директор Видавництва ,,Діла" о. канонік Дам'ян Лопатинський і ми зібралися, щоб вирішити, що нам далі робити. В часі наших нарад у цій тиші, що панувала цього ранку на вулицях нашого Львова, ми почули вперше ґуркіт літаків. А за кілька хвилин — перші бомби знищили залізничну станцію. Ми замкнули редакцію та розійшлися домів.

В три тижні пізніше двері редакції ,,Діла" відкрив голова Академії Наук УССР Олександер Корнійчук...

Микола Руденко, письменник, голова Закордонного Представництва УГС: — Минуло півстоліття, як почалась Друга світова війна, вона застала мене в Києві — я щойно вступив до Київського університету. Дивно було споглядати, як увечері українська столиця освітлювалась синіми ліхтарями — враження було таке, ніби кияни опинялися на дні велетенського акваріюма. Ми, студенти, бралися за руки й до півночі ходили по вулицях. А десь там, на заході, Червона армія звільняла від польського поневолення наших братів-українців. Ось уже й Львів став нашим, українським. Радіо славило мудрого батька народів — товариша Сталіна.

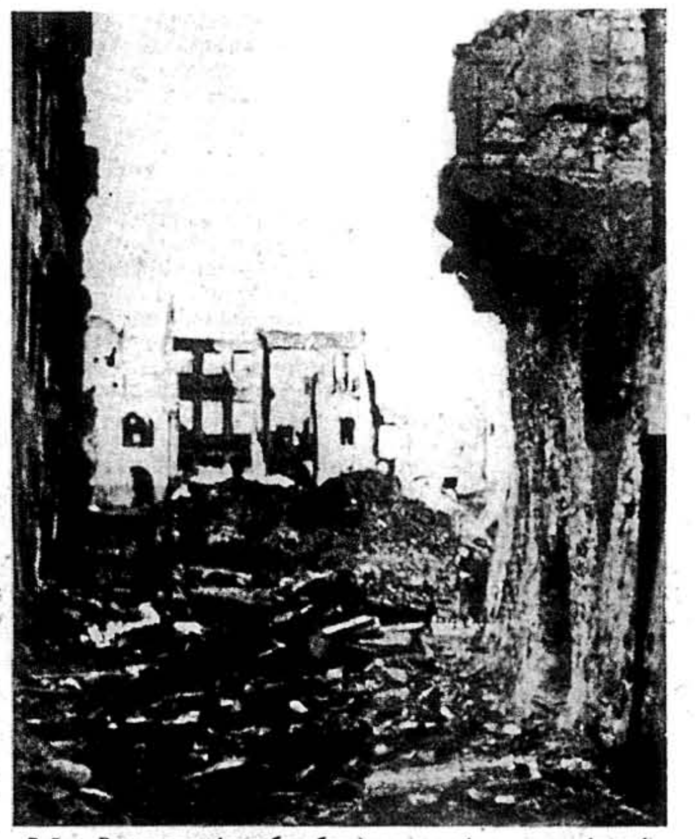
І все ж мимоволі закрадалися сумніви: нас роками закликали ненавидіти фашистів — і раптом вони зробилися нашими вірними союзниками. Навіть гітлерівська партія була оголошена братською. Як це могло статися? Це ж однаково, що ніч перейменувати в день і навпаки. Та ми не обмінювалися думками — нас привчили мовчати.

А внезабарі на першому курсі лишилися тільки самі дівчата, один низькорослий горбань і я. Всіх хлопців — першокурсників, яким виповнилося вісімнадцять років, забрали до війська. Я не пройшов медичної комісії: іще в дитинстві втратив ліве око. Власне, око лишилося, але був перебитий зоровий нерв. Отже я мав право продовжувати навчання. Мав право — і не міг: мені здавалося, що всі університетські дівчата потай глузують з мене. Тоді я кинув університет, поїхав додому, в Донбас, і там пройшов медичну комісію. Проходив її так: коли мене змушували затулити рукою праве око й дивитися лівим, я залишав непомітну щілину й дивився правим. У жовтні 1939 року я вже був рядовим кінотного полку в Москві.

Ред. Лідія Бурачинська, журналістка, довголітня голова Союзу Українок Америки:—У цей час останніх днів серпня 1939 року, я саме повернулася з відвідин своїх батьків у Чернівцях. На двірці зустрів мене мій чоловік, вісткою, що треба готуватися до війни бо вона може початися кожного дня. Я не хотіла в це повірити. Але так сталося і 1-го вересня 1939 року ми мусіли погодитися із жахливим фактом. Це була п'ятниця, прегарний і ще дуже гарячий день і мені було чомусь жалко, що мушу провести його вдома, бо на вулиці Львова я не мала відваги виходити. В місті була тиша, сонце палило і так не хотілося вірити у дійсність. Але гук перших бомб все змінив...

(Закінчення на стор. 3)

Так починалася війна

Руїни Варшави після бомбардування німецьких літаків

Побоєвище польської артилерійської частини в перші дні війни.

Так починалася війна

У перший день війни німецькі вояки підносять на дорозі граничні заборола в'їзду до Польщі

В. Пивоварник

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

I.

Жнива добігають до кінця. Ще тут і там, на розлогих полях, видніють рештки полукіпків ячменю, вівса й гречки. Дещо притих скрип возів, що ще недавно вгиналися під тягарем золотої пшениці й жита. З'являються перші плугатори й приготовляють ріллю на зимовий посів. Господині метушаться коло своїх хат, вибілюють їх, порядкують унутрі, печуть різні добрі речі. Бо за два дні в тій дільниці міста величавий відпуст — празник Успіння Пречистої Діви Марії. Приїдуть єпископ, десятки священиків і тисячі прочан. Це вже давня традиція в церкві Успіння ПДМ.

На великих подвір'ях місцевих міщан можна вже бачити перші вози гостей із довколишніх сіл. Обачні селяни завчасу приїздять сюди, бо знають із досвіду, що в сам день відпусту не буде й мови про те, щоб знайти місце для ,,запаркування" возів. Після заходу сонця на прицерковному цвинтарі роїться від людей. З свічками в руках всі готовляться до процесії. Починається вечірня відправа й лунає голос незвичайного проповідника, О. Й. К. Перед дзвіницею й уздовж монастирського муру гамірно; тут продавці розтаборились із своїми ,,будками" й продають різні речі. Розносяться звуки трубок і свистків і т. п. По якомусь часі маси людей проріджуються. Одні йдуть додому, а позамісцеві до своїх возів на нічліг. Треба ж відпочити, бо на наступний день найголовніша програма — Архиєрейська Служба Божа, св. Сповідь, св. Причастія тощо. І ось уже цей величний день. Однак, цим разом він не такий, як у минулі роки. Кудись поділися маси прочан, що ще кілька годин тому вкривали старинний прицерковний цвинтар. Блискавкою розноситься чутка про загальну мобілізацію. Буде війна...

Чутка сталась дійсністю. Почалась війна. Ідемо до міста по газету. Її вже розхопили люди, тому читаємо тільки наліпку — оголошення газети ,,Вєк нови". Пишуть, що польські війська вже близько Берліну, а радіо подає, що поляки й ,,ґудзіка" не думають дати німцям. Здається, за день-два заберуть німецьку столицю. Гаразд, але чому ж тоді по вулицях і серед міщанських домів вештаються якісь незнайомі люди? Хто вони? Говорите з ними, а вони відповідають вам якось ,,іншою" польською мовою, що вони втікачі із Шлезька. У вівторок з'являються над містом ескадри літаків. Їх 27 і летять трійками, звертають у напрямі залізничної стації і скидають перші бомби на поблизькі доми. Лунають перші постріли польської протиповітряної оборони — з крісів і з револьверів! Так, бо літаки — ,,драбини", які недовго перед тим бундючно літали, тепер у поблизькому лісі й у кукурудзі городників-болгар. У міжчасі, на вулицях небувалий до того часу рух: авта протипожежної сторожі, автобуси, вантажні й особові авта. Всі їдуть на південь, до Румунії. Виглядає, що не ,,взяли" польські війська Берліну...

Неділя, 17-го вересня 1939 року. Гарний, погідний день, і лиш коли третьої години по полудні впав дощ. Говорять, що до нашого міста входять большевицькі війська. Чому якраз вони? Та ж Польща не є у війні з ними. Ніхто не знає. Із одного костьола хтось стріляє до них. Вони реванжуються й підпалюють костьол. На наступний день тротуари вкриваються місцевими людьми. Вийшли подивитись на жовнірів із Сходу. Вони їдуть на танках, возах, або йдуть пішком, у повітря наповняється якимсь дивним сопухом від їхніх уніформ. Починаються спершу несміли, пізніше відважніші розмови з ними. Ставимо їм різні питання, як от: ,,Чи є у вас помаранчі?" На кожне питання та сама відповідь: ,,Є, є досить, їх виробляють на заводах, привеземо їх і вам". Люди сміються з цих відповідей, хоч дехто із старших каже, що все це ,,недобре". А проте, всіх дивує те, що на всі питання та сама відповідь, немов би цитата. Мало кому приходило на думку, що жовніри виконували наказ начальства відповідати людям якраз так, як вони це робили. В центрі міста воєвода й посадний вітають військовиків квітами й закликають населення вести себе коректно до входячої армії, мовляв, вона йде Польщі на допомогу проти німців. Втікачі із Шлезька приготовляються до від'їзду. Кажуть, що їдуть до Львова, бо там є збірний пункт, з якого їх відішлють додому... На полях блукають гарні коні, без своїх господарів — офіцерів польської армії. А де ж вони? Кажуть, що склали зброю й чекають дальшого наказу...

Закінчення буде.

Українці...

(Закінчення зі стор. 1)

род в Україні не має, і дала приклад, що певні вибори в Україні були несправедливі, бо власті заборонили виборцям ставити такого кандидата, якого люди хотіли. (Вона в розмові подала факти). На це консул сказав, що такі „перекручення на місцях" стаються і що тяжко „контролювати льокальну владу", але що в загальному СССР намагається, начебто, впроваджувати більш демократичні засади в життя, і він думає, що така лібералізація в СССР тепер більш-менш досягла рівня демократизму в ЗСА в 1920-их роках. Як приклад далекойдучих змін він навів теперішню волю для підсовєтських підданих подорожувати до вільних країн Заходу (за вийнятком таких підсовєтських громадян, що знають якісь державні таємниці), і що ніхто з американців тепер не дістає відмови для в'їзду в Совєтський Союз, якщо про такий дозвіл подає прохання.

Ці запевнення викликали гомін протесту й недовіри з лав присутніх демонстрантів, і тоді консул порівняв деякі обмеження щодо подорожей самою Америкою, мовляв, „у ЗСА є теж заборона подорожувати тим, що знають державні таємниці, а до самої Америки ще й досі не впускають комуністів"...

Згідно з духом гласности, проте, консул, після 45-хвилинної розмови, запропонував зібраним „знову колись зустрітися", бо всіх питань, мовляв, годі обговорити в такому відносно короткому часі, бо на таке потрібно було б „довгих годин розмови".

Копи...

(Закінчення зі стор. 2)

справді одного ранку, насвітанку, Ілько збудив мене в стодолі і сказав, що на нашій сіножаті під ліском він видів кількох німців.

Вкоротці показалося кількох німецьких мотоциклістів, а потім вже вмаршували колони німецьких вояків з питомими їм закоченими рукавами, та танки без пострілів зайняли місто. Молодий синьоокий, пристійний, поручник Ганс Кайль засалютував батькові і представився як тимчасовий комендант міста. На швидку руку робили понтонами перехід через ріку Рату. Ганс Кайль був дуже культурним вояком непартійцем і мав великі застереження щодо політики нацистів відносно підкорених народів, а спеціяльно українців. Був направду приятелем українців. Він часто до нас заходив, ми разом дискутували, гуторили та вчили українських пісень під акомпаньямент гітари чи піяно, що їх він залюбки і співав. Уже будучи в ЗСА після війни, Ганса Кайля відшукав за допомогою Міжнародного Червоного Хреста в Женеві і ми переписуємося. При кінці війни він авансував до ранґи полковника при штабі і багато пережив. Дні минали, але одного дня Кайль натякнув, що до нас, згідно з умовою Молотова-Ріббентропа, можуть прийти большевики, та що він є згідний і рішив перевезти цілу нашу родину на захід. Але час проходив і забулося про демаркаційну лінію Керзона. Зрештою мій батько рішився залишитися зі своєю паствою і не покидати Мостів Великих. Та несподівано одного ранку чи навіть ночі батько дуже схвильований збудив мене і сказав, що я зараз мушу виїхати з Кайлем на короткий, переходовий, час аж поки все вияснится. Я напівсонний, не здаючи собі докладно справи зі ситуації, сів до машини, і ми поїхали. Потім виявилося, що цей переходовий час тривав у мене аж два роки — роки непевности про життя моєї родини.

Ми переїжджали через різні місцевості, прямуючи на захід. В одному селі біля Яворова, коли Кайль побачив моє банування і турботу про долю мого батька і родини, обіцяв вислати одного вояка на мотоциклі до моїх батьків, до Мостів. Кілька днів цей вояк не вертався, аж одного вечора з'явився, виснажений та вичерпаний, без мотоцикла і розповів, що сталося. Заїхав він щасливо до мого батька і залишив мотоцикл на подвір'ї та зайшов до хати на приходство. Большевицьких військових частин ще тоді в Мостах не було. Довідавшись про мене, батьки і сестри дуже ним втішилися. Але раптом, парафіяльний дім оточили польські військові частини з машиновими пістолями напоготові. Вони прорвалися з криком і лайками до кухні. Блискавкою вояк зорієнтувався в небезпеці, відчинив вікно в коридорі, скочив звисока на землю, перебіг через наш город, перескочив високий паркан, попри нашу стодолу добився до ріки Рати. Перепливши щасливо ріку, допав до воза зі сіном, і під його прикриттям, казав селянинові себе завести аж до села Двірців. З Дворець він переважно пішки і при допомозі німецьких частин у відвороті, по різних перипетіях, вкінці добився до своєї частини. З тривогою я запитав, що сталося з моєю родиною, на що він здвигнув раменами і зробив поважну міну.

Очевидно логічно можна було сподіватися тільки щось трагічного, — або що мою цілу родину розстріляли або тільки батька, але вертатися вже було запізно і ми їхали далі на захід, — через Карпати, Словаччину, Татри та зупинилися надовше аж у військових казармах у місцевості Виллерсдорфі, біля Відня. Мене пригноблювала туга і думка про долю родини. Я не міг ні спати, ні їсти. Приходили різні дуже критичні думки і пляни. Ці неспокійні думки про непевність долі моєї родини не опускали мене через приблизно два роки, аж до 1941 року, коли то я знову щасливо зв'язався зі своїми. При зустрічі з ними я щойно довідався як ця подія відбулася. Мої батьки зі сестрами в 1939 році рішили залишитися і рішучо відмовилися від пропозиції Кайля забрати цілу родину на захід. Батько хотів, щоби тільки я виїхав і продовжував свої студії у Відні, що і потім сталося. Він мені цього не казав виразно, як я виїжджав, бо сподівася, що я не погоджуся виїхати. Також щасливою обставиною було — як розповів батько, що жінка, яку в наслідок воєнних дій, переселили з Познаня до нашого мешкання, була полькою. І коли німець-вояк вискочив через вікно, вона його заховала і на запит роз'юшених польських вояків, де цей німець, відповіла рішучо, що його не бачила. Одначе вони їй не повірили, бо знайшли німецький мотоцикл, як виразний „корпус делікті", тому виволікли батька на подвір'я і готовилися його розстріляти. Батько молився і спокійно чекав кінця. У критичній хвилині з'явився кимось повідомлений польський священик і заручив за батька своєю головою. Господь змилосердився і батько чудом залишився у живих.

Моя життєва епопея властиво щойно тоді починалася, але на це немає тут місця. З військових казарм у Виллерсдорфі одного дня, без жодного знайомства і без зламаного цента в кишені та головне без жодних документів вирушив до Відня. Знайшов нашу церкву Святої Варвари, де о. д-р Горникевич був тоді парохом, пізнав диригента і композитора Андрія Гнатишина, познайомився ще тоді з тільки малою горсткою наших студентів та що найважливіше знайшов кімнату, за яку не мав чим заплатити. Але чесна старенька віденка погодилася і на такий „бизнес". Вкоротці я отримав студентську стипендію і міг вирівняти рахунок. Надиво вона навіть була згідна винаймати мені мешкання безплатно. Я закінчив студії у Відні аж в 1947 році. І цікаво, що мило згадую ті часи скитання, невигод, життєвих труднощів воєнного лихоліття бомбардування і хворіб. З Божою допомогою я навчився твердого життя та в найважчих обставинах давати собі раду. І в ці часи цікавих і небезпечних Ісходів та стрімголовних ситуацій я завжди молився і здавався на волю Божу — і це мене кріпило, освіжувало і додавало сил боротися.

ХРОНІКА ЛЬВІВСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ УГС

• 15-го липня у Львові на пероні вокзалу о 22-ій годині 30 хвилин за 5 хвилин до від'їзду поїзда двоє у цивільному напали на фотокореспондента газети 'Московскіє Новості' Владіміра Шумовського, який їхав до Києва, щоб зняти Богослуження, організоване Греко-Католицькою Церквою. Шумовському вдалося вирватися від напасників і забігти у своє купе. Проте, ті побігли за ним і порвали на ньому одяг, намагаючись стягнути з поїзда. На крики збіглися люди і змусили каґебістів відпустити кореспондента і забратися геть.

• Гонча кампанія проти активістів УГС у Хмельницькому переростає у відвертий бандитизм. Так 16-го липня увечорі двоє невідомих перестріли на вулиці голову Хмельницької філії УГС Василя Рибака і пригрозили йому фізичною розправою, якщо він не вийде з Української Гельсінкської Спілки.

• 16-го липня в Житомирі відбулися установчі збори Житомирської філії УГС. На зборах вироблено статут і створено Координаційну Раду. Головою Координаційної Ради став багатолітній політв'язень Василь Овсієнко. Заступником голови Валерій Колосівський, писаремскарбником Василь Левченко. Секцію соціяльного захисту очолив Олександер Зазівко. На установчих зборах був присутній член Виконавчого Комітету УГС Микола Горбаль. Подаємо контактні телефони Житомирської філії УГС: О. Зазівко — 37-234 і В. Колосівський — 71-736.

• 18-го липня у Києві в Будинку Кіно на засіданні активу республіканського Товариства „Меморіял" було зачитано повідомлення державних органів УССР про відмовлення реґістрації республіканського Товариства „Меморіял". Відмова мотивується тим, що республіканське Товариство „Меморіял" береться за вирішення політичних питань, яким воно не повинно займатися.

• 18-го липня у місті Городку Львівської области, районний суд засудив на 15 діб жителя села Жашковичі Івана Скорняка за виступ під час Панахиди 9-го липня у селі Мшана, на якім він звинуватив Компартію в бандитизмі. Причиною суду послужила заява Андрея Дорошіна, який подав до суду на Скорняка, оцінивши його слова як особисту образу. Відбувати покарання Івана Скорняка відправили у місто Яворів Львівської области. 22-го і 23-го липня у Львові під обласною прокуратурою і обкомом партії, а потім і під міськрадою зібрався багатотисячний натовп людей, обурений несправедливим засудженням Івана Скорняка. У зв'язку з величезним скупченням людей в центрі міста зупинився транспорт. Два дні люди не відходили від обкому і прокуратури — вимагаючи звільнити Івана Скорняка. Врешті влада пішла на уступки і о 20-ій годині Скорняка було звільнено і привезено під прокуратуру. Рішення про звільнення прийняв заступник прокурора области Василь Заплотинський.

• 21-го липня на шахтах Червонограда Львівської области оголошено страйк. 22-го липня всі 12 шахт припинили працю. Страйковий комітет, очолений Олександром Любарським, висунув цілий ряд економічних вимог. Крім того, шахтарі ставили й політичні вимоги, такі як усунення партійно-державного керівництва, проведення справедливих виборів народних депутатів, творення незалежної профспілкової організації, зміщення Щербицького тощо, які однак пізніше були зняті.

• 22-го липня у Хмельницькому відбулися установчі збори Хмельницької філії Української Гельсінкської Спілки. На зборах було прийнято статут філії і обрано голову. Головою Хмельницької філії УГС став Василь Рибак. Збори почергово вели член Виконавчого Комітету Микола Горбаль і члени Ради Львівської філії УГС Володимир Яворський.

• 22-го липня в Рівному, в кінотеатрі „Аврора" відбулася установча конференція регіональної організації Народного Руху України, на якій було понад 300 делегатів від заводів та районів. Серед гостей на конференції зокрема були письменники Григорій Мусієнко з Києва і психолог Михайло Горинь зі Львова. Головним доповідачем на конференції був звільнений з ув'язнення рівенчанин Микола Поромський. Делегати конференції обрали президію Рівенської регіональної організації Народного Руху України, головою якої став Микола Поромський.

• 23-го липня у Івано-Франківську у парку біля стадіону „Електрон" відбувся мітинг, організований Товариством Рух. На мітингу було 30,000 людей. Люди прийшли з великою кількістю синьожовтих прапорів. Серед інших виступив на мітингу член Виконавчого Комітету УГС Вячеслав Чорновіл і голова Івано-Франківської філії УГС Петро Марусик. Після закінчення мітингу, який тривав три години, тисячі людей з синьожовтими прапорами рушили на вокзал, провожаючи гостей зі Львова, членів різних неформальних організацій.

• 23-го липня у місті Яворів, Львівської области, відбувся Молебень, присвячений Тисячоліттю Хрищення України-Руси з участю кількох тисяч людей. Службу Божу відправили греко-католицькі священики о. Михайло Гаврилів та о. Петро Зеленюх. Після цього велика колона людей із синьожовтими прапорами рушили до могили Січових Стрільців, де біля пам'ятника у вигляді ангела-воїна з мечем, роботи скульптора Литвиненка, була відправлена Панахида за Січових Стрільців і жертв сталінізму. Після Панахиди виступив член Виконавчого Комітету УГС Михайло Горинь.

• 23-го липня у місті Несторові Львівської области мав відбутися мітинг пам'яті жертв сталінських репресій. Місцева влада, яка не дала дозволу на мітинг, пробувала перешкодити його проведенню. Група членів УГС, організаторів мітингу, на чолі із членом Львівської філії УГС Адамом Кардашем, які приїхали автобусом зі Львова були заблоковані на автостанції міліцією і дружинниками. Цілу годину вони безуспішно намагалися прорватися крізь міліційні заслони, аж поки їм на допомогу не прибула кількатисячна колона жителів з міста, які чекали на мітинґ в центрі міста. Побачивши таку масу людей і дружинники, і міліціонери змушені були розступитися, і львів'яни разом з нестерівцями рушили до міста, для проведення мітингу. Там зібралося біля 5,000 чоловік з великою кількістю синьожовтих прапорів. На мітинґу виступали члени УГС Адам Кардаш, Олег Війтович та інші.

• У місті Стрию на Львівщині Товариство Української мови звернулося до місцевої влади з вимогою, перевести назви населених пунктів району з російської на українську мову. Проте, їм відповіли відмовою, покликаючись на лист Міністерства шляхового будівництва УССР нр. 8-11/84, з 17-го березня 1989 року, яким міністерство „суверенної республіки" зобов'язує місцеві органи зробити написи на дорогах тільки російською мовою. Не менше обурення викликає також русифікаторська постанова ЦК КПСС та Ради Міністрів СССР нр. 699 від 10/6/86, в якому зобов'язується військову підготовку в школах республік провадити тільки російською мовою, чи найновіший вже цьогорічний наказ Міністерства Залізничного Транспорту СССР про обов'язакове російськомовне діловодство в усіх залізничних установах республік.

• 24-го липня у Львові відбулося розширене засідання Ради Львівської філії УГС, на якому виступив голова філії Богдан Горинь. Він поінформував присутніх про своє перебування в Польщі, й зокрема про контакти з польськими демократичними силами. На раді також було заслухано члена УГС Івана Макара, який виступив зі заявою про свій вихід із УГС у зв'язку з незгодою з основними положеннями декларації принципів УГС. Рада Львівської обласної філії УГС задовільнила бажання І. Макара.

Випуск підготовив
Володимир Яворський

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕНЬ — 89

Едмонтон, Альта. — Неділя, 13-го серпня, 1989 року, — це був значний день для українців. В цей день коло десять тисяч людей зібралися на Селі Спадщини Української Культури (50 кілометрів на схід від Едмонтону), щоб разом відсвяткувати українську мову й культуру. Цьогорічний Український День був названий „Роком української мови". Таке присвячення було зовсім відповідне, тому що 1989 рік відзначує і 175-ті роковини з дня народження українського генія Тараса Шевченка, і 15-ті роковини української двомовної програми в Альберті.

Комітет Українців Канади — Альбертська Провінційна Рада щороку влаштовує Український День, і цього року, під теплим сонцем, імпреза офіційно почалася вранці Молебнем. Молебень відправили Владика Дмитрій Грещук з Української Католицької Церкви, та отець Юрій Туржанський з Української Православної Церкви. Після Молебня присутні мали нагоду відвідати історичну частину Села, як рівнож і шатро, в якому містилися інформаційні виставки різних українських організацій Альберти.

Після полудня відбувся концерт на головній сцені села. Господарем концерту був Володимир Горбай. Голова Альбертської Провінційної Ради Комітету Українців Канади, Лідія Шулякевич відкрила культурну програму, підкреслюючи значення мови: „Мова — це дзеркало нашого культурного та національного розвитку. Мова — це душа народу". Вона таксамо звернула увагу на сучасний стан української мови на Україні, помічаючи: „Навіть із подіями 'гласности', українська мова ще не має державницького статусу в Україні".

З привітами виступили Даг Мейн, альбертський міністер культури і багатокультурности, та Тері Кавено, посадник міської ради Едмонтону.

Головну доповідь виголосив достойний Дон Мазанковський, заступник прем'єр-міністра. В його доповіді Д. Мазанковський підкреслив, що „Усі українці мають чого радіти і бути гордими сьогодні; гордими, бо походять із сильного народу з багатою історією і культурою; гордими, бо, не зважаючи на різні перепони, українці пережили довгі роки горя та пригноблення". Д. Мазанковський — великий приятель української громади, і після його доповіді Л. Шулякевич вручила йому Почесну грамоту за його шляхетні діла, фінансову підтримку та добру волю.

Д-р Богдан Кравченко, директор Канадського Інституту Українських Студій, представив Петра Яцика, який, даючи один мільйон долярів, уфундував Катедру Дослідів Української Історії при Альбертському університеті. Провінційний уряд Альберти додасть до цієї пожертви ще два мільйони долярів; отже, повна пожертви П. Яцика виходить на три мільйони долярів. За його шляхетний жест і щедру пожертву Л. Шулякевич вручила йому спеціяльний дарунок від Комітету Українців Канади — Альбертської Провінційної Ради.

Уже четвертий рік підряд на Українському Дні громада вшанувала людину-канадця українського походження, за її визначну державну службу. Цьогорічним лавреатом премії ім. Михайла Лучковича був Ісидор Горецький. Він служив у леґіслятурі від 1930-го до 1935 року. Ісидор Горецький був ректором Інституту св. Івана, учителем у Едмонтоні й був першим керівником шкіл у Канаді українського роду.

Українська громада таксамо пошанувала свою молодь і рідну мову. Учні двомовної української програми отримали стипендії за найвищі оцінки в науці. Стипендії вручив президент Клюбу Українських Професіоналістів та Підприємців Нестор Макух.

У мистецькій програмі, виступали хори „СУМК" і „Дніпро", ансамблі танців „Зірка" і „Ялинка", вокальний ансамбль „Русалка" й оркестра „Трембіта". Концерт закінчив хор „Дніпро" українським національним гимном. Після концерту, провідники української громади і посли з усіх трьох рівнів Уряду були гостями КУК на прийнятті.

П. Залуцький

На Українському Дні (зліва): Ісидор Ґорецький, лавреат премії ім. Михайла Лучковича; Лідія Шулякевич, голова Альбертської Провінційної Ради КУК; заступник прем'єр-міністра Канади Дан Мазанковський; панна Надія Яцик; меценат Петро Яцик; і д-р Богдан Кравченко, голова КІУС.

Відлуння...

Закінчення зі стор. 2.

Богдан Кандюк, член 1-ої Дивізії УНА:-1-го вересня 1939-го року я був із своєю школою на відвідинах Крилоса біля Галича, де завжди їздили учні наших середніх шкіл оглядати старі розкопки замку із княжої доби. Ми, як звичайно, на таких прогулянках були веселі та безжурні. Несподівано директор нашої гімназії закликав нас усіх зібратися в одному місці і повідомив, що розпочалася війна між Німеччиною а Польщею та він закінчує прогулянку, а ми усі маємо роз'їхатися. Він зокрема підкреслив, що мусимо їхати безпосередньо додому та ніде не зупинятися. Я сів на ровер і чимскоріше помчав додому. А в чотири роки пізніше я опинився у 1-ій Дивізії — з назвою „Галичина".

Д-р Роман Барановський, ветеринарний лікар, політичний діяч демократичного руху:-Мене як ветеринарного лікар я змобілізували до польського війська вже тиждень перед 1-им вересня 1939 року. Я був приділений до дивізії кінної артилерії і був з нею у Плоцьку у корінній Польщі. Вранці 1-го вересня наша дивізія вирушила вже на фронт до Млави, положеної на північ від столиці Польщі — Варшави. Я із важким серцем розпрощався з дружиною і малим синком та доручив їм негайно їхати до родини до Львова. Війна була справді блискавична і нашу дивізію вщерть розбили вже у перших днях, а нас усіх взяли до німецької неволі.

Газета...

(Закінчення зі стор. 1)

Щодо секретного протоколу, доданого до договору, то Яковлєв сказав, що оригіналу його не виявлено, але про наявність такого є свідчення в інших документах. Є також підтвердження, що німецькі й совєтські війська в наступних діях орієнтувалися на лінію розмежування, встановлену цим договором і протоколом від 28 вересня того ж року. Німеччина напала на Польщу 1-го вересня, а Червона армія 17-го вересня вступила на територію Західньої України і Західньої Білорусії. Безперечно була межа, далі якої німці не йшли на схід, а совєтські в війська не просувалися на захід. „Випадково такого не буває, а це більше, ніж будь-який папір, підтверджує, що розмежування інтересів відбулось і було так чи інакше зафіксовано", — заявив Яковлєв.

Щодо політичної і юридичної оцінки цих протоколів, то Яковлєв вважає, що то була справжня змова, бо про контакти з Берліном, які після 15-го серпня переросли в переговори, до приїзду в Москву Ріббентропа знали тільки Сталін і Молотов. Про секретний протокол, крім них, ніхто з керівників партії і держави не знав. Протокол не обговорювався ні в Політбюро, ні у Верховній Раді, ні в уряді. Він був вилучений з процедур ратифікації. „Великодержавна заявка на 'територіяльно-політичне перебудування' у регіоні, хоч як тлумач, з юридичної точки зору суперечила суверенітету і незалежності цілого ряду країн. Вона не відповідала духові і букві договорів, які СССР раніше уклав з цими країнами, зобов'язуючись при всіх обставинах поважати їх суверенітет, територіяльну цілісність і недоторканість... Такий спосіб дій тогочасних совєтських керівників ніяк не відображав волі совєтського народу і не був співзвучний його настроям", — вважає Яковлєв. Та й сама по собі домовленість з фашистською Німеччиною не могла подобатися народові і його провідникам, але в них ніхто про це не питав.

Яковлєв також висловив переконання, що багато документів буде опубліковано, бо „історію не переробиш. Вона давно себе написала. Нам залишається читати літопис минулого".

В РАЙОНІ ГАННОВЕРУ в Західній Німеччині, де проживають британські військовослужбовці, була знайдена і знешкоджена бомба, встановлена в авті. Це вже третя спроба організувати вибух на британських військових об'єктах, вчинена вліті цього року в північній частині Західньої Німеччини. В липні ц.р. один британський вояк вбитий після вибуху, відповідальність за який взяла на себе Ірляндська республіканська армія. 19-го червня бомба вибухнула в житлових кварталах британських казарм недалеко від містечка Оснабрюк. При вибуху ніхто не постраждав. Поліція підозріває, що цей акт також вчинила ІРА.

В НЕДАВНІХ ЗБРОЙНИХ сутичках між двома великими фундаменталістськими групами афганських партизанів, підтримуваних ЗСА, загинуло кілька сот муджагедінів. Глибоко закорінений антагонізм між двома великими партіями повстанців особливо посилився після 9-го липня ц.р., коли партизани з групи „Гезб-и-Іслямі" під командуванням Саіда Джамаля заманили в засідку і, як твердять, стратили 32 прихильників „Джаміят-і-Іслям", в тому числі кількох командирів. Конфлікт між ворогуючими групами розхитав і без того неміцний фундамент проголошеного муджагедінами уряду, складеного з представників „Гез-і-Іслямі", „Джаміят-і-Іслямі" та п'ятьох інших з'єднань, що базуються у Пакістані.

ПОРАНЕНИЙ КАНАДСЬКИЙ злочинець Роберт Адамс, який ховався від правосуддя, намагався захопити санітарний гелікоптер, що привело до катастрофи, в якій загинув він сам і три члени залоги. Пільот Пат Варая передав радіом під час полету, що Адамс вступив у бійку з членами залоги. Мабуть в наслідок цього гелікоптер втратив управління і впав на землю.

ДВА МОЛОДІ МАДЯРСЬКІ активісти були вислані з Чехо-Словаччини за участь в антиурядовій демонстрації, присвячений 20-річчю окупації Чехо-Словаччини військами Варшавського Пакту. Судля Празького окружного суду Ян Белоглавек визнав громадян Мадярщини Дьордя Керені і Томаша Дойча винними в порушенні громадського порядку і покарав кожного грошовою карою в сумі 5,000 крон (500 долярів). Під час демонстрації 21-го серпня міліція затримала 320 чехів і 50 чужинців, серед яких було сім мадярів. Минулого тижня всі вони були відпущені. Грошові кари, накладені на мадярських активістів, були негайно виплачені мадярським консулом у Празі.

НОВИЙ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТЕР Польщі Тадеуш Мазовецький користується підтримкою широких верств населення і активістів різних поглядів. Про це свідчать дві недавні події: припинення страйку залізничників Лодзі і виступ міністра оборони Фльоріяна Савіцького перед випускниками військового училища. Залізничники Лодзі почали страйк у п'ятницю, 25-го серпня і погрожували не припиняти його до того часу, поки не доб'ються підвищення платні. Появилися повідомлення, що до них готові приєднатися робітники інших великих залізничних вузлів країни. Якщо б це сталося, економіка Польщі виявилася б вкрай паралізованою. Лєх Валенса особисто звернувся до страйкарів: „Дайте новому прем'єр-міністрові час для наведення порядку! Дозвольте йому вирішувати існуючі проблеми і не створюйте нових!" Залізничники Лодзі послухали заклик лідера „Солідарности" і припинили страйк.

КОЛО 5,000 СЕЛЯН З провінції Воєводіна приїхали на тракторах в столицю Югославії Бєоград і влаштували демонстрацію біля будинку парляменту. „Доїти треба корів, а не селян!" — викрикували демонстранти, протестуючи проти штучного зниження цін на продукти їхньої праці. Селяни обвинуватили уряд в тому, що він збиває ціни на сільськогосподарські товари шляхом субсидій державних кооперативів. Міністер сільського господарства Стево Марянович заявив, що селяни повинні осуджувати за свої нинішні біди минулий уряд. Однак учасники демонстрації сказали журналістам, що їм не легше жити від того, що в їх фінансових труднощах винні люди, які були при владі вчора. Югославське пресове агентство ТАНЮГ повідомило, що 5-го жовтня парлямент розгляне справи, присвячені сільському господарству.

Шевченківський симпозіюм в УВУ

Для вшанування 175-річчя з дня народження Тараса Шевченка у Мюнхені в Українському Вільному Університеті в суботу, 29-го липня відбувся науковий симпозіюм, в якому взяли участь професори УВУ учасники літнього семестру 1989 року. Симпозіюм підготовив з рамени філософічного факультету проф. Володимир Жила, відомий науковець і організатор, враховуючи, що в ньому братимуть участь професори, студенти і курсанти УВУ, а також з цього скористає наше громадянство Мюнхену й околиць.

Програма симпозіюма (наукової конференції) складалася з двох частин: в першій сесії прочитано чотири наукові доповіді, повністю присв'ячені творчості й діяльності Т. Шевченка, а в другій — три, що тематикою в якійсь мірі були відгомоном нашого Тисячоліття.

Відкрив симпозіюм організатор проф. В. Жила, що був керівником обох сесій, вітаючи учасників, а за президіяльним столом — прелеґентів.

Програмову доповідь „Тарас Шевченко — поет української нації" виголосив проф. Володимир Жила. У своїй доповіді прелеґент накреслив постать Шевченка, як національного поета і просвітителя, якого твори, окрилені нашим козачим минулим, стали зразу духовним й історичним унапрямленням нашого народу, надали йому національної свідомости й гідности.

Проф. Ігор Качуровський у своїй доповіді „Стилістичні засоби в поезії Тараса Шевченка" розглянув стилістику поезії Кобзаря і при тому дав порівняльну аналізу його поетичних творів, цитуючи окремі приклади.

У своїй доповіді „Тарас Шевченко — видатний український педагог XIX ст. проф. Блянка Єржабкова схарактиразувала розвиток нашого шкільництва в першій половині XIX ст. і представила поета, як просвітителя і педагога, зокрема в пізніших роках його діяльности.

У своїй доповіді „Суспільно-економічні погляди Тараса Шевченка „проф. Микола Богатюк представив суспільний поділ і трагічне становище селянства в часи кріпацтва і критично насвітлив економічне становище в Україні в XIX ст. на підставі окремих творів поета.

Після короткої дискусії відбулася перерва для відсвіження учасників, а потім продовжувалася друга сесія симпозіюму. У цій сесії виголошено три доповіді, в тому числі одну мистецького спрямування.

Про відому пам'ятку руського письменства „Слово о законі і благодаті' і досліди над ним" доповідав проф. Дмитро Штогрин. Прелеґент представив детальний огляд цього твору і подав оцінку ряду праць його дослідників.

Про „Монументальне мистецтво Михайла Бойчука і його школу" доповідав д-р Богдан Стебельський. Він представив творчий розвиток у вибраному стилі відомого мистця, що не пішов на співпрацю і не піддався зі своєю школою політиці поворчого „соцреалізму" більшовиків і був заарештований. Присутня дочка дещо уточнила дату арешту і смерти батька у Києві в 1938 р. на підставі оповідань матері.

У своїй доповіді „Ідеал людини в'Поученні дітям' Мономаха" проф. Володимир Янів представив з огляду родинного і духовного відому пам'ятку нашої давньої літератури княжих часів і наголосив її ідейну вартість. В ній відображений вплив християнства на розвиток нашого права.

При кінці симпозіюму відбулася цікава дискусія.

Б. Кузь

День Союзянки — 1989

Окружна Управа Союзу Українок Америки, Ню Йорк, влаштувала в неділю, 20-го серпня, на гостинній Союзівці черговий, традиційний День Союзянки. Вранці перекотилася над кетскильськими горами буря-громовиця, але вже протягом однієї години розвіялися грізні хмари і погідна, соняшна неділя вітала вірних, що спішили до церкви на святі відправи. Місцеву громаду збільшили в церкві гості з далекого Ню Йорку, із стейту Ню Джерзі, а то й з інших районів.

Після Святої Літургії, 89-ий Відділ СУА в Кергонксоні, на чолі з Стефою Барановською, приймав гостей смачним полуденком, за що ж вони наприкінці відспівали грімке „Многая літа". Окружна Управа з вдячністю відзначає великий вклад праці цього активного Відділу у святкування дня Союзянки.

Після полуденку гості перейшли нагору, до залі „Веселки" де о годині 2-ій по полудні почалася програма, однією з атракцій якої була велика фантова льотерія. Леся Ґой, голова Округи, відкрила програму, вітаючи численно зібрану на залі публіку, та передала ведення програми Стефі Косович, культьосвітній референтці. С. Косович припала честь представити дорогу гостю з рідних земель Ірину Чабан. Коротким, влучним та зворушливим словом прелеґентка віддала честь українкам-героїням, які активно борються та не бояться віддати життя за свої ідеали. Окреме слово присвятила і тим тихим героїням, які не опинилися в тюрмах, але які по-геройськи стоять поруч своїх ув'язнених синів, мужів, братів.

І. Чабан висловила велике признання громаді на поселенні, яка зуміла серед чужого моря зберегти свою національну свідомість та передати її своїм дітям, а то й внукам. У рідному краї, сказала вона, воюючи, вдержується національність, а ви тут, на чужині, без меча, її задержали, будуючи тривкі пам'ятники нашими церквами, школами, новозаснованими інституціями, а то й катедрами вищого навчання; дітей своїх навчили традицій і рідної культури, та гордо їх задемонстрували чужим народам. Зокрема перелеґентка зупинилася над невтомною діяльністю Союзу Українок Америки, його допомоговою акцією на рідних землях та в діяспорті. Перебуваючи вже декілька місяців на американській землі, Ірина Чабан відчула та зрозуміла становище громади на поселенні бо, як сказала, „знаю тепер, що таке чужина, а що рідне небо". І думки свої передала зворушливими рядками власної поезії.

Дальшою точкою програми був виступ маестра-бандуриста Романа Левицького, який відспівав декілька пісень, а як наддаток на бажання публіки, ще одну пісню — „Два кольори".

Від 83-го Відділу публіка „одержала" гумореску ЕК-а яку інсценізували членки того ж Відділу Стефа Косович та Варка Бачинська. Веселі дотепи на актуальні теми розвеселили публіку.

Розвагові сили 62-го Відділу з Ґлен Спей репрезентувала його членка Оля Линник, яка відчитала два власні вірші, а саме: „Гласність не для нас" та „Дзеркало".

Останньою точкою програми був фільм-концерт „Пісні Бескидів", награний на стрічку в часі дійсного концерту у Львові в залі С. Людкевича. Тут маємо лемківські народні пісні, зібрані та оформлені музикологом-композитором Іваном Майчиком, у виконанні народного лемківського хору, солістів співаків, а також хору Львівського музичного училища під орудою І. Майчика. Здебільшого музика і слова мелянхолійні, сумні, немов віщували лихі події, переплітані веселими пісеньками „Я не буду каву пила" або „Ей, співам я се, співам". Все ж таки заголовки пісень як „Зашуміли ліси", „Чорна гора неорана", „Журя я ся журю", або слова: „До полудня цвила, по полудні впала, Юж моя веселість на віки пропала"... вказують на сумний настрій народної творчости Лемківщини. Наприкінці хор Львівського музичного училища заспівав пісню І. Майчика до слів Івана Франка „Нехай і так".

В декого з присутніх думки помадрували під рідне небо... Та треба було повертатися, бо програма добігала до кінця і реальний звук голосу Лесі Ґой прощав присутніх, дякуючи за участь у традиційному Дні Союзянки.

О. Руденська

ВІДІЙШЛИ ● ВІД НАС ●

ГЕЛЕН ВОЗНЯК, член УНС Відд. 164-го в Бервіку, Па., померла 29-го липня 1989 року на 84-му році життя. Залишила у смутку синів Івана і Стефана, внуків і правнуків. Похорон відбувся у Бервіку, Па.
Вічна Їй Пам'ять!

Тимко Бутрей, секр.

ОЛЬГА ЧОРНІЙ, член УНС Відд. 108-го ім. Св. Духа в Лейквуд, Огайо, померла 23-го червня 1989 року. Нар. 18-го травня 1915 року в Піттсбургу, Па. Членом УНС стала 1914 року. Залишила у смутку дочку Джін Кусак. Похорон відбувся в крематорії.
Вічна Їй Пам'ять!

Ник Коваль, секр.